

Kanttekeningen en berichten

EEN SIERBEKER UIT DE BOVEN- ADIGE IN HET RIJKSMUSEUM

NICOLÒ RASMO (BOLZANO)

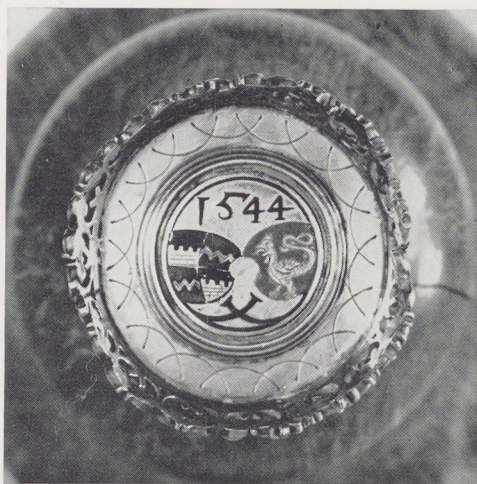
Onder de goud- en zilverwerken in het Rijksmuseum kan men een gedraaid wortelnoten sierbeker bewonderen, in een montuur van verguld zilver en versierd met eenvoudige maar elegante renaissance-ornamenten. Op het handvat is het jaartal 1544 gegraveerd, dat ook voorkomt op het deksel, samen met een alliantie-wapen, uitgevoerd in gekleurd email. Het wapen dat heraldisch rechts geplaatst is (dus dat van de man) bestaat uit: 1 en 4 in zwart een gekanteelde muur van goud; 2 en 3 in blauw een hoekige dwarsbalk van zilver; het andere wapen vertoont in rood een basilisk van zilver.

De sierbeker is 16,8 cm hoog. Hij bevond zich van niet later dan 1911 af in de verzameling Figdor te Wenen, daarna in die van Dr. F. Mannheimer te Amsterdam. Over de herkomst zijn geen verdere bijzonderheden bekend. Tot dusver deed niemand moeite om de wapens thuis te brengen, noch Rosenberg, die het stuk publiceerde, noch Falke, die het beschreef in de catalogus van de Figdor-verzameling en die het betitelde als zijnde Zuid-Duits.¹

Het is daarom voor een nadere bepaling van de oorsprong van dit stuk en van andere die er aan verwant zijn, van belang te kunnen vaststellen dat de twee wapens die zijn van Nicolaas von Neuhaus zu Gravetsch en van zijn echtgenote Margaretha von Ried. De familie Neuhaus voerde van oudsher als wapen de gekanteelde muur; in 1500 splitste zij zich met de zoons van Gaspar von Neuhaus, die in 1506 slot Gravetsch kocht, in twee takken: Jakob von Neuhaus (± 1540), rechter te Klausen, vierendeelde het stamwapen met dat van de uitgestorven familie Neuhauser van Terlan; zijn broer Nicolaas von Neuhaus vierendeelde het zijne met dat van de Wehringers, eveneens sinds kort uitgestorven (in blauw een hoekige dwarsbalk van zilver). Volgens Fischmaler² is dit gevierendeelde wapen reeds te vinden op een zegel van 1537, terwijl Mayrhofer³ het kende van een zegel van 1542. Brandis vermeldt het

BK-17000

¹) M. Rosenberg, Studie über Goldschmiedekunst in der Sammlung Figdor-Wien, *Kunst und Kunsthandwerk*, 1911 (XIV), p. 382 en afb. 104 en 105. — O.v. Falke, Die Sammlung Dr. Albert Figdor — Wien, Erster Teil, Wien 1930, no. 397 en pl. LXXVI.

²) K. Fischmaler, Tirolisch-Voralberg'scher Wappenschlüssel, VI, Innsbruck 1941, p. 267.

³) St. v. Mayrhofen, Genealogien des Tiroler Adlers, manuscript bewaard in de bibliotheek van het Museum Ferdinandeum te Innsbruck.

wapen, in 1678, onder die van de adellijke families die ingeschreven waren in het Tirolse adelsregister.¹ De familie von Ried kwam uit Klausen. Zij wordt voor het eerst vermeld met Johan von Ried (of Rede), burger van Klausen, wiens wapen het borstbeeld van de basilisk vertoonde, zoals men kan afleiden uit een zegel van 1392, terwijl deze figuur in zijn geheel voor het eerst voorkomt in 1440 op een zegel van zijn naamgenoot Johan von Ried die in 1463 rechter in Klausen was. Hetzelfde wapen is dan verder te vinden op de zegels van Konrad von Ried, rechter in Klausen (1488), van Jakob (1498, 1500), van Gregor (1504), van Stephan (1512, 1516, 1529) eveneens rechter te Klausen. Tenslotte ziet men het in kleuren op een epitaaf in muurschildering in de parochiekerk van Schluderns in de Vintschgau, ter

herinnering aan Stephan von Ried, aldaar gestorven in 1589.

Gravetsch, waar de bestellers van de Amsterdamse sierbeker woonden, is een middeleeuws kasteel in de streek van Villandro boven Klausen, in het dal van de Isarco.

Het ontbreken van een merk verhindert een nauwkeuriger bepaling van het milieu waar dit stuk werd uitgevoerd. Ik houd het toch wel voor zeer waarschijnlijk dat het uit de nabije stad Brixen kwam, een zetel van prins-bisschoppen, waar steeds bekende edelsmeden werkten. De stylistische kenmerken wijzen in ieder geval in deze richting.

¹) Fr. Ad. v. Brandis, Des tirolischen Adlers immergrünendes Ehren-Kränztl, Bozen 1678.

Aanwinsten

BIBLIOFIELE AANWINSTEN VAN DE BIBLIOTHEEK

In 1958 werd de bibliotheek met verscheidene interessante boeken verrijkt, welke niet slechts door de tekst, maar vooral ook door de fraaie boekillustratie de aandacht trekken. Een overzicht van deze aanwinsten, welke naast een duizendtal moderne boekwerken en tentoonstellingscatalogussen de verzameling in belangrijkheid deed toenemen, volgt hier.

In 1484-1485 gaf Peter van Os te Zwolle de 'Sermonen van de Heilige Bernardus'¹ in het licht. In deze uitgave bevindt zich een driemaal herhaalde houtsnede met het wonder van de Heilige voor Maria met het Kind. Het is een van de zeer mooie voorbeelden van gedrukte boekverluchting uit het einde van de 15e eeuw. De houtsnede is van een zeer gevoelige expressie. De conceptie doet vermoeden, dat een schilderij tot voorbeeld heeft gediend. De mogelijkheid dat deze het werk zou zijn van een kunstenaar uit de omgeving van Zwolle, is niet uitgesloten.

Het drukkersmerk van Van Os, dat aan dezelfde meester toegeschreven kan worden, zou deze opvatting kunnen staven daar men voor dergelijke opdrachten toch niet zo ver uit de buurt zal zijn gegaan. Enige bladen in schroottechniek, die door Campbell Dodgson en Hind met deze prent in verband worden gebracht, wijzen naar een voorbeeld uit het Westfaals- of Rijngebied, terwijl de

Heer Boon het voorbeeld voor deze houtsnede eerder in de Nederlanden zou willen zoeken.

In 1505 drukte Thielman Kerver² te Parijs een Getijdenboek met Nederlandse tekst, wel een teken hoevele Nederlanders ook in Parijs verkeerden. Kerver zegt in zijn colophon: 'te orbare van alle goeden kerstenen menschen diegheen latijn en verstaet', waarbij hij ook gemeend zal hebben, dat de reizigers uit het Noorden zich bij hun godsdienstige overpeinzingen gaarne van de hun eigen taal zouden willen bedienen. Voor ons zijn het echter de afbeeldingen die van belang zijn, fraaie levendige prenten van Franse origine, welke teruggaan op de uitgave van 1504 en verband houden met de illustraties van de 'Heures' van Simon Vostre uit het eind van de 15e eeuw. Geestig zijn de randversieringen. Het is jammer, dat het boekje niet compleet is. Er ontbreken enige grote prenten en enkele randversieringen. De tekst is hier en daar in manuscript aangebracht. De zeer goede kwaliteit van de prenten rechtvaardigde echter deze aankoop.

In 1950 kocht het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap een exemplaar van Francesco Colonna's *Hypnerotomachia Poliphili* in 1499 bij Aldus Manutius te Venetië verschenen. Dit boek behoort tot het schoonste wat de drukunst in Italië in de 15e eeuw heeft voortgebracht, zowel wat de letters als de illustraties betreft. Deze aankoop was bedoeld om de verzamelingen van Prentenkabinet en Bibliotheek van het Rijksmuseum met een monument op het gebied van de drukkunst te verrijken. Nu dit specimen uit de tijd van de Italiaanse Hoog Renaissance binnen ons bereik was, was het van belang om ook de tegenhanger van de Franse boekkunst der 16e eeuw voor onze verzameling te verwerven. Dank zij de hulp van de Ver-

¹) Dit is dat boec van sinte bernaerd[us] sermonē. — [Zwolle, Peter van Os, Winterstuck 1484, Zomerstuck 1485]. ²) Die Ghetijden van onser lieuer vrouwe met vele schoon louen ende oracien. [Parijs, thielman Keruer . . . gedruet voir . . . Gillijs remacle . . . 1505].